

DESPRE CONECTORII TEXTUALI. CU REFERIRE LA ADVERB

About Textual Connectors. With Reference to the Adverb

Luminița CHIOREAN, Associate Professor Ph.D.,
“Petru Maior” University of Tîrgu Mureș

Abstract. In our research regarding the textual connectors and the case of the adverb with a discursive-pragmatic role, we focused on the following issues: theoretical concepts concerning the textual or discursive-pragmatic connectors; the adverb's process of pragmaticalization; some descriptive aspects, an inventory and a pragma-stylistic analysis of the discursive adverb (seen as textual connector).

The supporting corpus for the proposed research direction will consist of poetic texts containing adverbs with a pragmatic role, without referential meaning, and the methodology we shall use is specific to Morpho-Syntax and Pragma-Stylistics.

Keywords: syntactic connector vs. Textual connector, textual meaning vs relational meaning; discursive-pragmatic adverb; Pragma-Stylistic analysis

0. Preliminarii

Pornind de la actualitatea *conectorilor textuali sau discursiv-pragmatici*, considerăm necesare câteva precizări teoretice referitoare la distincțiile: *frază vs enunț/ text vs discurs, semnificație vs sens*, respectiv semnificația *sensului textual, operator vs conector, gramaticalizare vs pragmaticalizare, conectori sintactici vs conectori textuali sau pragmatici, adverbul „non-referențial”, rol pragmatilistic*.

În cercetarea noastră despre conectorii textuali, cu referire la adverbul cu rol discursiv-pragmatic, am urmărit următoarele aspecte: noțiuni teoretice despre conectorii textuali sau discursiv-pragmatici; procesul de pragmaticalizare a adverbului; câteva aspecte descriptive, inventar și analiză pragmatilistică a adverbului discursiv – conector textual.

Fundamentarea științifică a articolului este susținută în baza informațiilor a trei volume de referință în domeniu: *Dicționar Enciclopedic de Pragmatică* (DEP, 1994/ 1999) de Jacques Moeschler și Anne Reboul, coordonarea traducerii Carmen Vlad și Liana Pop, *Teze și antiteze în sintaxa limbii române* de D. D. Drașoveanu (1997), respectiv *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR, 2010), coordonator Gabriela Pană-Dindelegan.

Corpusul de sprijin pentru direcția teoretică avansată va fi constituit din texte poetice ce conțin *adverbe cu rol pragmatic, fără semnificație referențială*, iar metodologia cu care vom opera este cea specifică *morfosintaxei și pragmatilisticii*.¹

1. Text-discurs. Câteva lămuriri dinspre/ pentru o pragmalingvistică a adverbului

În concepția coșeriană, *discursul* reprezintă actul sau seria actelor de vorbire coerente, realizate de un vorbitor, într-o anumite situație, iar *textul* nu e altceva decât produsul

¹ Adăugăm și exemple de analiză instrucțională, specifică pragmalingvisticii.

respectivei activități (cf Coșeriu, „Determinación y entorno”, în *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*², Madrid: Editorial Gredos, 1967). Altfel spus: *discursul* relaționează cu producerea actelor de comunicare, iar *textul* reprezintă produsul comunicativ în sine.

Mai mult: *textul* se justifică prin confirmarea sensului textual, definit de Carmen Vlad ca „dimensiune fundamentală a textului”, ce demonstrează că „semnificatului acestui macrosemn îi corespunde în text o expresie specifică”, motiv pentru care *lingvistica textului e o lingvistică a sensului*. (Cf Vlad, 2000: 18)

Reținem, de asemenea, configurarea textului sub semnul „cercului hermeneutic”: *semn, gândire, lume*, triada semnică ce influențează redefinirea textului care acoperă „sfera textului (explicit³) împreună cu *contextul* său (implicit)” prin sintagma „**text-aisberg**”, propusă în lingvistica textului de Carmen Vlad, înțeles ca „un obiect eminent verbal, parte a unui proces de comunicare și de cunoaștere, în și prin care se dezvoltă el însuși ca semn sau complex semnic și ca purtător al sensului.” (2000: 15).

Relaționarea dintre conținutul propriu-zis al textului („sfera”: *sens noțional vs. sens-notă*⁴) și contextul său se reflectă în *sensul textual*, dirijat/ controlat (explicit și implicit) prin prezența *relatelor* (Drașoveanu., 1997) – categorie care, în opinia noastră, conține: *deictice, anaforă vs cataforă, relateme de modalizare (modalizatori), relateme de negație, discurs raportat și conectori* sau *implicaturi* (Grice, teoria conversațională), relateme active în construirea *sensului relațional* (sintactic și pragmatic) prin selectarea semnificațiilor referitoare la: a) realizarea „funcției textuale” (Coșeriu) relevante unui asemenea „proces cumulativ, holistic” (Ricœur); b) identificarea contextului cu situația de discurs (Cf socio- și psiholingvistica); c) conectarea și explicarea aspectelor cognitive și dinamice ale comunicării verbale prin procese inferențiale (Cf „jocurile de limbaj” ale lui Wittgenstein referitoare la corespondența dintre limbaj și lume; principiul cooperării la Grice; noțiunea de *implicitare* – Sperber și Wilson, în legătură cu *pertinența; topoi*, la Anscombe și Ducrot⁵), semnificații relevante pentru *alteritate*⁶ ca dimensiune a limbajului, concept din care, pe lângă sensul de „a comunica cu altul”, transpare, mai cu seamă, opțiunea la un text-secund, în „oglindă”, ca model asumat, subiacent *text-discursului* caracterizat prin opoziția *lingvistic vs praxiologic*.

În concluzie, reținem observația lingvistei Carmen Vlad: „*Discursul*, în calitate de *construct praxiologic*, descriind o activitate socială în baza unui sistem de acțiuni, se caracterizează printr-un nivel motivațional, unul intențional și unul performativ (al execuției: enunțuri performative- funcția autoreferențială), iar *textul*, obiect exclusiv *lingvistic*, nu este altceva decât rezultatul activității discursive, rezultat ce pretinde o descriere în termeni formali, logico-semantici.” (2000: 12)

² Sistema, norma y habla - Forma y substancia en los sonidos del lenguaje - Logicismo y antilogicismo en la gramática - El plural en los nombres propios - **Determinación y entorno**

³ *Explicit*: suma semnelor verbale exprimate; *implicit*: sesizarea deosebirilor conținute la nivel inferențial.

⁴ Tiparele structurante - substantivizare, adjectivizare, verbalizare, adverbializare - corespund sensului nerelațional, prin urmare, fie *sensului noțional* (substantiv plus cuvintele substantivizate, adică: clasa lexico-gramaticală a substantivului), fie *sensului-notă: calificativ* (clasa lexico-gramaticală a adjectivului), *procesual* (clasa lexico-gramaticală a verbului) sau *circumstanțial* (clasa lexico-gramaticală a adverbului) - apud D.D.Drașoveanu, 1997: 21

⁵ Cf DEP, 1994/ 1999: p. 17.

⁶ În concepția coșeriană, dimensiunile textului se referă la: varietate, omogeneitate, alteritate și metaforizare – dimensiunea metaforică a limbajului.

Cum obiectul cercetării noastre îl constituie conectorii pragmatici sau textuali⁷ din clasa adverbului non-referențial, ne preocupă, în special, *implicaturile* – „conținuturile comunicate indirect ce corespund aspectelor non-vericondiționale ale enunțurilor” (Cf Grice, apud DEP, 1994/ 1999: 14) și reprezentarea funcției acționale⁸ a limbajului (Austin, apud DEP, 1994/ 1999: 13), manifestat în acte de limbaj - mostre discursiv-textuale (fapte lingvistice) ale enunțului.

În prezentarea adverbilor cu rol de conector pragmatic, fără semnificație referențială, trebuie să ținem cont de *faptele de enunțare, de inferență și de instrucție*, ca definatorii în depășirea modelului structural <formă-sens> prin recunoașterea și impunerea dimensiunii pragmatice.⁹

Dintre *faptele de enunțare*, nu toate enunțurile au funcție referențială, în sensul desemnării unui obiect al lumii, ci ilustrează cu fidelitate „cercul hermeneutic” al limbajului (triada semn-gândire-lume), motivându-se prin funcția autoreferențială (cu referire la ele însele), indicată, nu de context, ci printr-un mod convențional, la nivelul structurii lingvistice, prin *conectori pragmatici*. Aceste *enunțuri performative*, în fapt, sunt ilustrarea propriilor acțiuni ale enunțării denumite/ exprimate în structura lingvistică. În acest caz, enunțarea este integrată în semnificația enunțurilor, fiind vorba de o *semnificație autoreferențială* (sens aluziv la propria enunțare), dar *nu autotelică* („suficientă sieși”), odată ce, prin *inferențe*, sunt accesate, implicate și/ sau validate alte enunțuri, drept compliniri subiective, e drept, dar dirijate, prin *instrucțiuni* (apud DEP sau *implicaturi*, în opinia lui Grice), spre opțiunea la un anume câmp semantic (și/ sau izotopie).

Reținem și aspectul distincției dintre *frază și enunț*. Caracterizată prin structură sintactică și prin semnificația propulsată de cuvintele prezente în text (semnificație/ nivelurile limbii: fonetic, semantic și lexical, morfologic, sintactic, stilistic și/ sau elemente paralingvistice), entitate abstractă înscrisă doar în codul lingvistic al structurii sale, *fraza* este obiectul lingvisticii. *Enunțul* este obiectul pragmaticii și reprezintă interfața interlocutorilor dispuși să schimbe, nu fraze, ci enunțuri, în sensul „frazelor completate cu informații care se deduc din situația în care aceasta este enunțată.”(DEP, 1994/ 1999: 18). În baza aceleiași surse lingvistice (DEP), „enunțul este produsul enunțării unei fraze” și funcționează în cheia unei varietăți în unitate de entități concrete, în sensul exploziei/ imploziei inferențiale generată de un anume sens vectorial, prezent prin *instrucțiuni* sau *conectori pragmatici*, cei care provoacă și întrețin dialogul dintre lumi: fie dintre text și context în sensul unui dincoace și dincolo de text; fie dintre locutor și interlocutor. Relaxarea într-o comunicare construită pe mesaje, pe care nu contenești să i le trimiți Celuilalt, merită efortul implicării în înțelegerea rostului și rostuirii conectorilor discursiv-pragmatici în enunțare.

2. Conectorii discursiv-pragmatici. Cazul adverbilor discursive

Instrucțiuni, „*cuvinte ale discursului*” („*mots de discours*”) și *conectori* sunt termeni folosiți de O. Ducrot (Cf DEP, 1994/ 1999: 18) pentru conjuncții, locuțiuni, adverbe fără semnificație referențială, ci doar cu *rol procedural* la nivelul folosirii codului lingvistic (ne

⁷ Clasificarea conectorilor: conectori sintactici și conectori pragmatici.

⁸ Cf John Austin: [...]limbajul, în comunicare, nu are, în principal, o funcție descriptivă, ci o funcție acțională: folosind limbajul, nu descriem lumea, ci realizăm acte de limbaj.(DEP, 1994/ 1999: 14)

⁹ Apud DEP, 1994/ 1999: pp.15-30.

referim, aici, atât la conectorii transfrastici, cât și la cei frastici cu rol pragmatic) . O „analiză instrucțională” (Cf DEP) poate genera o schemă de funcționare a conectorului („cuvânt instrucțional”) la nivelul enunțului. Exprimându-ne într-un limbaj simplu: *conectorul textual sau pragmatic reprezintă un cuvânt sau o sintagmă (adverb, conjuncție, interjecție) care asigură legătura formală și semantică dintre componentele enunțului, participând la coeziunea și coerența tematică a textului și orientează interpretarea lecturii enunțului, facilitând configurarea sensului textual.*

Diferenței dintre sintaxă și semantică, pe de o parte, și pragmatică, pe de altă parte, îi corespunde opoziția dintre *sistemul limbii și folosirea acestui sistem*. Astfel, există două niveluri de înțelegere a limbii: cel al sistemului, respectiv cel de folosire a sistemului. De sistemul limbii sunt preocupate sintaxa, prin stabilirea unor reguli de bună formare (formă de suprafață), respectiv semantica de reguli de compunere (forma logică → semnificație a frazei), iar de uzul sistemului limbii, pragmatica ce acționează prin legi ale discursului (interpretare completă a frazei, adică procesul ce-i atribuie enunțului valoarea comunicativă).

Sistemul limbii se referă la *codul lingvistic*. Or, *obiectul pragmaticii îl constituie folosirea sistemului lingvistic în comunicare* (enunț), și nu codul lingvistic. Relațiile dintre cod și folosirea acestuia presupun existența și manifestarea a două ansambluri de noțiuni: *codificare* (informații codificate lingvistic: codificare conceptuală, prin adverbe de enunțare în cazul aspectelor vericondiționale, respectiv prin negație metalingvistică, în cazul aspectelor non-vericondiționale)/ *inferență* (informații nonlingvistice, derivate inferențial), respectiv *instrucțiune (informație procedurală: codificare procedurală, prin conectori)/ inferență*.

Odată ce pledăm pentru înțelegerea limbajului (performanța pragmatică¹⁰, apud Grice), și nu pentru suma de „producții lingvistice” (performanța lingvistică, apud Chomsky) ne interesează **analiza instrucțională a conectorilor, în special procesul de pragmaticizare a adverbului.**

2.1. Din structura informațională a enunțului: despre pragmaticizare

În lingvistica actuală, fenomenele *desemantizării și/ sau resemantizării* sunt asociate proceselor de *gramaticalizare și pragmaticizare*. *Gramaticalizarea*, fenomen manifestat în sistemul limbii (codul lingvistic), constă în transformarea elementelor lexicale în categorii funcționale (mijloace lingvistice cu funcție gramaticală; de ex: operatorii verbali, conectorii gramaticali, modalizatorii etc.). *Pragmaticizarea se referă la constituirea mărcilor pragmatice (mijloace lingvistice cu funcție pragmatică* – de ex. tema cercetării noastre: conectori discursivi adverbiali și structuri discursive, expresia retorică a conectorilor discursivi adverbiali și influențarea sensului textual). Cele două fenomene implică, deseori, situații de *lexicalizare*, subiect generos pentru lexicologi, proces referitor la formarea unor noi unități lexicale (de ex.: împrumutul, formarea cuvintelor, fixarea frazeologică, dar și resemantizare/ desemantizare). Pragmaticizarea urmează, de cele mai multe ori, gramaticalizării, remarcându-se opțiunea pentru o resemantizare a conectorilor gramaticali (caracterizați prin sens scalar).

¹⁰ „În tradiția francofonă inaugurată de Benveniste (1996; 1974) și urmată de Ducrot (1972; 1973; 1980; 1984; 1989), pragmatica nu aparține studiului performanței, ci al competenței: aspectele pragmatice sunt codificate în limbă, iar limba conține instrucțiuni asupra acestor utilizări posibile. Aceasta este teoria *pragmaticii integrate*.” (DEP, 1994/ 1999: 25)

În studiul nostru, apelăm doar la aspectele privind raportul dintre *informațiile procedurale și inferențe*, ce determină interpretarea sensului textual al enunțului și, implicit, amprentarea stilistică a discursului literar (liric).

Într-o primă etapă, abordăm doar unele aspecte, punctuale, ale fenomenelor enumerate.

Potrivit GBLR (2010: 613), *tematizarea*, numită și *topicalizare*,¹¹ constă în „plasarea în poziția inițială din enunț a unui component căruia nu-i este caracteristică această poziție” și se realizează prin „reorganizarea sintactică și prin schimbarea topicii, putând fi însoțită de marcatori specifici și de dublare”.

Rematizarea, citând aceeași sursă lingvistică (GBLR, 2010: 615), constă în „marcarea caracterului de remă a unei secvențe din enunț. Structura tipică de rematizare este cea care izolează tema [...], scoțând astfel în relief rema [...]”.

Rematizarea este adesea pusă în legătură cu *focusul* (componentă a informației noi, elementul reliefat prin contrast pe un anumit fundal) și cu *focalizarea* (procedeul de reliefare a informației noi cu diverse mijloace și plasarea în poziție de *focus*, definită funcțional, prin *efect*, și nu formal, prin poziție și mijloace, ca tematizare¹²). Trebuie reținută importanța focalizatorilor nu doar în reliefaarea constituentului rematic, ci și în relevarea valorilor semantico-pragmatice specifice, propulsând presupuziții: „produc inferențe semantice propoziționale” (GBLR, 2010: 303). Focalizarea reprezintă acțiunea motivantă în enunțare prin caracterul salient al mijloacelor de realizare, în clasificarea cărora, pe lângă accentul frastic și modificările de topică (tematizarea), avem marcarea prin focalizatori specifici, categorie reprezentată predominant prin adverbe discursive (chiar, și, tocmai, nu etc.).

Altfel spus, focalizarea presupune saliența lingvistică¹³, descrisă de Al. Mardale (2012) ca unitatea lingvistică ce „prezintă o serie de proprietăți categoriale, lexicale, sintactice, semantice și/ sau prozodice - intonaționale speciale.” Considerăm necesară completarea cadrului descriptiv pentru saliența lingvistică prin termenul incidenței inferențiale imperative configurată prin presupuzițiile introduse, provocate și generate prin focalizatorii adverbiali, caracterizați în GBLR, ca marcatori cu dublu rol: atât în reliefaarea unui constituent, cât și propunerea/ generarea „valorilor semantico-pragmatice specifice, introducând anumite presupuziții”. (GBLR, 2010: 616)

2.2. Dinspre o pragmastilistică: adverbele cu funcție discursiv-pragmatică

Conectorii textuali sau pragmatici reprezintă o clasă eterogenă de termeni lexicogramaticali cu rol non-referențial, implicați în articularea relațiilor discursiv-pragmatice realizate între componentele enunțului, la nivel transfrastic sau frastic. Din categoria

¹¹ *Temă sau topic; rema - comentariu* (engl. topic-comment). Sunt diferiți termenii temă din structura temă-remă, respectiv din roluri tematice.

¹² Tema nu poate fi focalizată. Și tema, și rema focalizată preferă poziția inițială a enunțului; diferența constă în faptul că tema este nemarcată, iar focusul apare sub accent frastic și poate fi precedat de focalizatori (GBLR, 2010: 615)

¹³ Cf Mardale, „Despre conceptul de saliență lingvistică și căror fenomene corespunde în limba română” - în R. Zafiu & al. (coord.), *Limba română direcții actuale în cercetarea lingvistică. Actele celui de-al XI-lea- Colocviu al Departamentului de Lingvistică*, Editura Universității din București. - <http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00673661>

conectorilor textuali fac parte conjuncții, adverbe, interjecții, structuri discursive de tip anaforic, de negație etc.

Opțiunea pentru adverbele discursiv-pragmatice o motivăm prin importanța acestora, atât la nivel transfrastic, cât și frastic, ca semn indicial referitor la intenția comunicării și, implicit, în înțelegerea și interpretarea sensului textual, odată ce conectorii de acest tip promovează continuitatea tematică și rematică, susținând focalizarea. Considerăm că, fără înțelegerea rolului pragmatic al acestor conectori la nivelul enunțului, ar exista o interpretare eronată a sensului textual. De suferit ar avea și receptarea discursului literar, care nu ar trebui să conțină vreun dezacord și/ confuzie între semnele și sensurile poetice.

Conform GALR (2005), „nu există elemente specializate pentru marcarea diverselor conexiuni de natură pragmatică între propozițiile sau frazele care alcătuiesc un text, înțeles ca rezultat al discursului. [...] Se poate constata o anumită preferință de ocurență a unor conectori la nivelul textului, datorită rolului lor pragmatic, discursiv” (GALR, 2005/II: 729) De exemplu: adverbul discursiv „*or*”¹⁴ – marcă a dezacordului.

2.2.1. Subclase adverbiale discursive. Inventar, caracterizare și aspecte stilistice

În contextul focalizării, evident ca reliefare a unei informații rematice prin plasarea acesteia în topica de *focus*, vom discuta aspecte din teoria și practica conectorilor discursiv-pragmatici de tip adverbial. Din teoria clasei lexico-gramaticale a adverbului, obiectul cercetării îl constituie pragmaticizarea adverbului ca proces lingvistic, transfrastic, mai rar, și frastic, de inițiere/ promovare a valorilor discursiv-pragmatice și generare inferențială, vizând nu doar conexiunea dintre enunțuri sau relații la nivelul enunțului, ci, evidența sensului textual.

Cercetarea respectă clasificarea adverbilor discursive propusă în GBLR (2010), în funcție de trei criterii: a) procesele discursiv-pragmatice (tematizare și focalizare; acte de limbaj); b) rolurile argumentative/ intenția enunțătorului/ feed-back al co-enunțătorului; c) structuri discursive.

A) După procesele discursiv-pragmatice (tematizare și focalizare; acte de limbaj), se inventariază următoarele subclase discursive de conectori adverbiali ai actelor de vorbire:

- mărci ale actului expresiv/ale enunțului exclamativ (GBLR, 2010: 301): două aserțiuni; aserțiune și întrebare; promisiune și ordin; ordin și amenințare (GBLR, 2010: 652);
- adverbe relative – *cum*, *când*, *unde* - cu rol de conectiv discursiv → *cum* “cauzal”/ “temporal”/ “de loc”; *când* “concesiv”/“opozițional”, “condițional”; *unde* “cauzal”, “opozițional”;
- mărci de focalizare sau mărci focale și mărci restrictive (se realizează prin semiadverbe, topică fixă (*chiar* el...)).

Notă. Din inventarul marcatorilor specifici și structuri specifice pentru temă, reținem doar structura adverbială discursiv-anaforică: *cât despre* (presupoziția unui *déja vu*, deja cunoscut), care, rămânând în semantica matricială a cuantificatorului, va exprima intenția vorbitorului în identificarea „precisă” a referentului. De ex.: structura discursivă *cât despre* (mine).../ *Cât despre* (ce am discutat/ cele discutate),.../ echivalentă semantic cu locuțiuni prepoziționale de tipul: *referitor la...*; *cu privire la...*; *în ceea ce privește...* (conectori gramaticali) își modifică

¹⁴ În GALR, „*or*” este considerat conjuncție.

sensul cantitativ preferând cuantificarea calitativă: *precizia* e calitatea impusă de enunțator, context al subiectivizării, teorie impusă/ promovată de Elisabeth Traugott (1989), explicată prin evoluția sensurilor referențiale ale cuvintelor către valori semantice orientate spre locutor: epistemice și pragmatice.

A) După rolurile argumentative/ intenția enunțatorului/ feed-back-ul inferențial al co-enunțatorului, conectorii adverbiali, pe care-i vom numi și „decodori” ai discursului argumentativ, se clasifică în următoarele subclase discursive:

- mărci de modalizare și de evidențialitate: *mai, și, chiar, prea, încă, abia, cât, tocmai, pasămite, (care)vasăzică, chipurile* etc.;
- mărci expresive: *ce, cât (cât de frumoasă!), tocmai* etc.;
- mărci de aproximare/ ale unui potențial fictiv, iluzoriu: *cam, aproape, aproximativ, circa, în jur de, peste, pe (la...), oarecum, întrucâtva* etc. sau: *parcă,, acum*¹⁵(desemantizat temporal) etc.;
- mărci de confirmare: *într-adevăr, bun (bine)/ rău, inclusiv* etc.;
- mărci de explicație sau justificare: *de aici* etc.;
- mărci de concesie: *totuși, cu toate acestea, (și) tot, măcar, barem, oricum* etc.;
- mărci de rectificare: *de fapt, în fine, altfel spus/ gândit, altminteri, altfel* etc.;
- mărci de obiecție: *păi, cică, apropo* etc.;
- mărci ale dezacordului/ ale negației: *dimpotrivă, or/ nici, însă, în schimb* etc.;
- mărci de concluzie: *așadar, prin urmare, deci*¹⁶, *așa că* etc.;
- mărci ale adaosului: *în plus, de altminteri, apoi, pe urmă* etc.;

Inventarului realizat în GALR (2005), îi adăugăm următoarele tipuri de mărci discursive:

- mărci restrictive sau limitative: *numai*¹⁷, *doar, atâta* etc.;
- mărci de apozitionare (apozeme): *adică, bunăoară, alias* etc.;
- mărcile de sugesție anaforică sau dublantele anaforice: *de aici; de aceea; după aceea; din cele de mai sus reiese că; în final; în fine* etc.;
- mărcile retorice: *oare (au)*¹⁸, *cât, unde, când, cum, încotro*(ex.: *Cât mai lucrează!*)

B) Structuri adverbiale care vizează subclasele conectorilor de structură discursivă referitoare la:

- introducerea unei noi teme: *în schimb, acestea fiind spuse, din păcate, altfel spus/ gândit* etc.;
- organizarea informației, ierarhizarea ideilor – conectori discursivi ierarhici: *în primul rând/ în al doilea rând/ în ultimul rând; mai întâi/ apoi; pe de o parte/ pe de altă parte* etc.;
- rolul metacomunicativ: *teoretic/ sincer/ natural* (vorbind), *logic/ mecanic* (gândind), *pe scurt, mai precis, mai bine-zis* etc.;
- structurile pro-frază de tipul: *da, sigur, firește, nu, nicidecum, cu siguranță* etc.

¹⁵ „Ce trebuie să se fi întâmplat *acum* o lună cu teii în floare?” – Mircea Eliade

¹⁶ „Deci” = adverb compus din „de” și „aici” (Cf Zafiu, 2009)

¹⁷ „Între ape, *numai* ea era pământ.” (Evocare) - Stănescu

¹⁸ „Floare-arsă, [...] / *Au* văzut-ai tu, văzut, / pas de gând nepriceput, / Unde mândra mi s-a dus / Valea-n jos ori valea-n sus?”(poezie populară) – discurs **retoric** specific poeziei populare.

Adăugăm:

- coordonarea alternativă: stări combinate (de echivoc; de dinamic; confuzie): *ba...*, *ba...*; *când...*, *când...*; *acum...*; *acum...* etc.;

2.3. Note la o retorică a adverbului discursiv-pragmatic

În practica analizei instrucționale a conectorilor, am optat pentru mostre ale discursului literar, propunând un corpus de texte relevante în interpretarea pragmatilistică a adverbului cu rol de conector discursiv în configurarea poetică a sensului textual. Vom analiza rolul stilistic al „decodorului discursiv” implicat în amprentarea stilistică a discursului poetic.

➤ Repetitivul „mai” ... dincolo de canon

În poezia simbolistă bacoviană, conectorul „mai” renunță la semantica repetiției în favoarea exersării unei tehnici cumulative de recompunere a spațiului poetic, în care aglomerarea de obiecte din universul domestic, paradoxal, nu sufocă, ci aduce liniștea, calmul, resemnarea, rămânerea în contingentă, semne indiciale ale „sfârșitului continuu”: „*Mai spune s-aducă jăratec.../ Mai spune s-aducă și ceaiul/ ... Mai spune s-aducă și lampa...*” (*Decembre...*)

Despre un efect poetic inedit, exersat prin același procedeu cumulativ, putem vorbi în discursul liric neomodern stănescian, unde același conector adverbial „mai” potențează simbolurile ascensionale durative simultan cu ieșirea din contingent, raportată la simboluri universale, făcută cinetic, în mișcări derulate cu lentoarea ce mimează nostalgia iubirii dincolo de timp: „*Mai lasă-mă un minut/ Mai lasă-mă o secundă/ Mai lasă-mă o frunză, un fir de nisip./ Mai lasă-mă o briză, o undă./ Mai lasă-mă un anotimp, un an, un timp*”. (*Viața mea se iluminează*)

Folosind aceeași tehnică și păstrând același registru romantic, eul liric accentuează eminescianul pattern al iubirii, teiul – „axis mundi”, intertext remarcat cititorului absolut aleatoriu în evocarea existentelor poetice generatoare de iubire: „*Mi-a mai rămas și-un ram de tei, / Îl vrei, iubita mea, îl vrei?*” (*Amfion, constructorul*)

Alteori, conectorul cumulativ „mai” este substituit cu „încă”: „*trece-alene/ o leoaică arămie/ cu mișcările viclene,/ înc-o vreme, / și-nc-o vreme...*” (*Leoaică tânără, iubirea*) – prelungirea timpului iubirii spre/ într-un *illo tempore*.

Sau rolul cumulativ este interpretat triumfător prin conectorul „nici”: „*Nu mă face frumos nici tristețea,/ nici amurgul, nici foamea,/ nici inima altuia,/ nici copacii altuia.../ nici cuvântul...*” (*Cântec*) – negația existentelor prin recunoașterea clipei.

Observăm că avem de-a face cu stiluri poetice diferite. Astfel, la George Bacovia, un subiect S (eul liric, deictice pers. I) intră în posesia unui cumul C printr-un intermediar (deictic verbal pers. a II-a), apelat insistent, chiar enervant, prin verbul *dicendi*; de aici, imaginea unui univers construit prin aportul celor doi actanți. La Nichita Stănescu, un subiect S (deictice specifice eului liric) intră în posesia unui cumul C prin acțiuni personale; de aici, rezultă un univers dăruit celuilalt (interlocutorului) din/ prin generozitatea poetului. Notăm, de asemenea, evocarea ca particularitate a conectorului „mai” cumulativ – de unde: discurs evocator.

➤ Structura discursiv-anaforică „prepoziție + aceea”

Principiul poetic al discursului liric stănescian îl constituie simultaneitatea, marcată pragmatilistic prin structura discursivă „după aceea”, un discursiv anaforic cu rol evocator, ce trimite la un antecedent și „colaborează” cu acesta în vederea construirii imaginarului ontic: „**După aceea** se sărută de nenumărate ori cubul[...]/ **După aceea** se ia un ciocan..”(Lecția despre cub) sau: „**După aceea** s-a făcut tăcere (Mișcare în sus).

Rolul cumulului construit în baza anaforei nu este străin de noi distribuții funcționale prin distribuțiile conectorilor: „pe urmă” sau „apoi”, ce prezintă aceeași disponibilitate semantică a derulării metaforelor, metonimiilor și simbolurilor în planuri simultane: „**Pe urmă** ne vedeam din ce în ce mai des,/ Eu stăteam la o margine a orei,/ tu – la cealaltă/ ca două toarte de amforă”(Poveste sentimentală) – simbol: timpul iubirii deopotrivă consimțit.

De cele mai multe ori, trecerea de la un simbol la altul, de la o imagine metaforică la alta se face prin conector temporal, cu precauție, mimând, adesea prin repetiție, expansiunea temporală dinspre contingență (*existent*) spre transcendență (*existând*) – atitudine specifică unui demers autoscopic: *călătoria în sine* (pact somatografic: „...**Până când, până când** în tâmpole și în frunte mi se-nfîgeau sunând/ întâmplări, amintiri [...] veniri și plecări.”(Continuitate)- nu epuizare, extenuare, ci un atitudine dedalică cu un efort creator sisific.

În poezia lui Marin Sorescu, observăm că ultimul element al izotopiei identitare este evidențiat printr-o structură de tipul: „la urmă”, „după care” sau „și (narativ), în sfârșit” – „**Și, în sfârșit**, o soartă/ Și cu încă o soartă (de unde-o mai fi ieșit?) – rol cumulativ/ *Fac două* (Scriem una și ținem una,/ **Poate, cine știe**, există și viață de apoi)” (Contabilitate) – „poate, cine știe”... prezumție; conector metadiscursiv retoric.

Revenind la structura discursivă „prepoziție + aceea”, în discursul liric sorescian, are rol conclusiv - „de aceea”: „**De aceea**/ Eu mă emoționez...” (Capriciu).

În analiza instrucțională asupra semnificațiilor pragmatilistice ale conectorului adverbial din structurile discursiv-anaforice „după aceea” vs „de aceea”, ilustrate prin versurile celor doi poeți, se constată scenarii diferite. În poezia stănesciană, un subiect S (deictice personale și verbale, pers I – Cf „lecțiile¹⁹”), după o enumerare de acțiuni simultane, finalizează demersul poetic printr-un ultim element E, păstrând semantica *evocatoare*. Poezia soresciană surprinde prin interpretarea *conclusivă*.

3. În loc de concluzii, reținem câteva aspecte din practica adverbială cu rol discursiv-pragmatic referitoare la dificultăți / controverse:

- „și”conector duplicitar: sintactic și/ sau pragmatic (ex. și – coordonativ/ și adversativ; și narativ; și cumulativ, semiadverb focalizator);
- „liniștea” conectorilor specializați – adverbialele discursive:
 - sintactic (*prin urmare, așadar*);
 - pragmatic (*în fond, în primul rând, ca să spun așa, dimpotrivă*);
- rolul „amprentării” stilistice prin acțiunea adverbialului anaforic de tipul: *din cele de mai sus reiese că, din cele spuse..., de aceea, de aici, în final*;

¹⁹ Poezii din volumul *Opere imperfecte*, de ex.: *Lecția despre cub*, *Lecția de citire*, *Lecția despre zbor*, *Lecția despre cerc*.

- opțiunea în analiza conectorului adverbial cu statut incert: conjuncție sau adverb?
 - „dar, iar, însă, ci, numai că” - schimbare tematică, revenire la tema anterioară, contrazicere a așteptărilor; *dar* – narativ, marcator conversațional; *iar* - contrast tematic, valori discursive; *ci* - corectare și substituire;
 - conlusivele: *așadar, prin urmare, deci, de aceea etc.* = conectori adverbiali: relațiile evidențiate: fapt – consecință; premisă – concluzie sau introduce o explicație de tip apozitiv.

Notă. De interes, ar fi relațiile pragmatice discursive din structura construcțiilor incidente. Adverbul poate fi component al construcțiilor incidente: *ei, bine; așa, și...; mă rog etc.*, iar semantica și uzul incidenței s-ar explica prin roluri tematice, precum: *opinie; explicație; incidența*; ori prin: legătura dintre idei sau discursul raportat (vocativ; interjecție adresativă; circumstanțial parantetic: *Desigur, voi veni. Din păcate, nu.*)

Bibliografie

- *** (2005), *Gramatica limbii române. I. Cuvântul. II. Enunțul (GALR)*, Valeria Guțu Romalo (coord.) - București : Editura Academiei Române.
- *** (2010), *Gramatica de bază a limbii române (GABLR)*, Gabriela Pană Dindelegan (coord.) - București: Editura Univers Enciclopedic Gold.
- Ciompec, G. (1985): *Morfosintaxa adverbului românesc: sincronie și diacronie* - București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Coșeriu, E. (1967): „Determinación y entorno”, în *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Madrid: Editorial Gredos.
- D.D. Drașoveanu (1997): *Teze și antiteze* - Cluj-Napoca: Editura Clusium.
- Hopper, P. J., Traugott, E.C. (2003): *Grammaticalization*, ed. a II-a – Cambridge: Cambridge University Press.
- Irimia, D. (1997), *Gramatica limbii române* - Iași: Editura Polirom.
- Langacker, R. W. (1990): “Subjectification “- *Cognitive Linguistics*, 1, 1, p. 5-38.
- Manoliu-Manea, M. (1993): *Gramatică, pragmasemantică și discurs*, București: Editura Litera.
- Mardale, Al. (2012): „Despre conceptul de saliență lingvistică și căror fenomene corespunde în limba română” - în R. Zafiu & al. (coord.), *Limba română direcții actuale în cercetarea lingvistică. Actele celui de-al XI-lea- Colocviu al Departamentului de Lingvistică*, Editura Universității din București. - <http://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00673661>
- Moeschler, J., Reboul, A. (1994/ 1999): *Dicționar Enciclopedic de Pragmatică (DEP)*, Carmen Vlad și Liana Pop (coordonarea traducerii) – Cluj: Editura Echinocțiu.
- Neamțu, G.G. (2007): *Teoria și practica analizei gramaticale* - Pitești: Editura Paralela 45.
- Pană Dindelegan, G., Dragomirescu, A., Nedelcu, I. (2010): *Morfosintaxa limbii române. Sinteze teoretice și exerciții* - București: Editura Universității din București.
- Traugott, E. C. (1989): „On the rise of epistemic meanings in English: An example of subjectification in semantic change” - *Language*, 57, p. 33-65.
- Traugott, E. C. (1995): “The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization.” Paper presented at ICEHL XII, Manchester: 1995

<http://www.stanford.edu/~traugott/papers/discourse.pdf>

Vlad, C. (1994): *Sensul, dimensiune esențială a textului* - Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Vlad C. (2000): *Textul aisberg. Elemente de teorie și analiză* - Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință.

Wittgenstein, L. (1921/ 1991): *Tractatus logico-philosophicus*, traducere, cuvânt introductiv și note de Alexandru Surdu – București: Humanitas.

Zafiu, R. (2009): „Evoluția adverbilor de timp *atunci, acum, apoi* către statutul de mărci discursive”, în Rodica Zafiu, Gabriela Stoica, Mihaela N. Constantinescu (eds.), *Limba română. Teme actuale. Actele celui de-al 8-lea Colocviu al Catedrei de limba română*, București: Editura Universității din București, 2009, pp. 779-793.